

Тема уроку: Завершення Другої світової війни**Стікер 1. Східноєвропейський фронт****ДЖЕРЕЛО 1.**

Завершальний етап війни в Європі характеризувався надзвичайною політизацією дій як союзних лідерів на Заході, так і радянського керівництва на Сході. Походом на Балкани, що не мав воєнно-стратегічного значення, окрім протистояння планам Черчилля, Сталін прагнув забезпечити собі політичні переваги в ході післявоєнного врегулювання в Європі. В свою чергу Черчилль також мріяв про те, щоб союзники першими опинилися у Відні й Берліні і таким чином вирішили долю Німеччини та країн Дунайського басейну.

Зрештою, Сталін і Черчилль восени 1944 р. на переговорах у Москві досягли домовленості про розподіл сфер впливу у Східній Європі.

Як пише у своїх мемуарах Черчилль: «Створилась ділова атмосфера, і я заявив: «Давайте врегулюємо наші справи на Балканах. Ваші армії знаходяться в Румунії та Болгарії. У нас є там інтереси, місії, агенти. Не будемо сваритися через дурниці. Що стосується Англії та Росії. Чи згодні ви на те, щоб ми мали переважаючий вплив на 90% у Греції і пополам – в Югославії». Тим часом як це перекладалося, я взяв піваркуша паперу і написав:

- Румунія: Росія – 90%, інші – 10%.
- Греція: Великобританія (у згоді з США) – 90%, Росія – 10%.
- Югославія: 50 на 50%
- Угорщина: 50 на 50%.
- Болгарія: Росія – 75%, інші – 25%.

Я передав цей аркуш Сталіну, який до цього часу вже вислухав переклад. Настала невелика пауза. Потім він взяв синій олівець і, поставивши на ньому велику галку, повернув його мені...»

Аркуш деякий час лежав на столі, загодя Черчилль запропонував його спалити. «Чи не може здатися занадто цинічним те, що ми розібралися з цими проблемами, важливими для мільйонів людей, так безцеремонно?» – запитав Черчилль Сталіна. «Ні, – відповів той. – Можете взяти його».

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/b9hPrJ>.

ДЖЕРЕЛО 2. ВАРШАВСЬКЕ ПОВСТАННЯ

Повстання у Варшаві почалося 1 серпня 1944 року в рамках акції «Буря» – плану загальнонаціонального захоплення влади в Польщі перед радянським наступом. Основною метою повсталих було витіснення німецьких окупантів з міста і підтримка подальшої боротьби проти гітлерівської коаліції. Спочатку полякам вдалося взяти під свій контроль більшу частину центру Варшави, захопити чимало стратегічно важливих об'єктів, тож з часом їхня кількість зросла до 34 тис. Подальші події розвивалися не на користь повсталих і до цих пір є предметом суперечок.

Радянський наступ, з різних обставин, зупинився, а радіозв'язок з повсталими не підтримувався. Інтенсивні вуличні бої між поляками і німцями продовжилися. Зокрема, 5 серпня повстанці визволили 383-ох в'язнів концентраційного табору Генсіувка, у тому числі 348 євреїв. Більшість із них долучилася до повстанців. Однак їм не вдалося повністю витіснити нацистів із центру міста, та оволодіти ключовими комунікаціями та мостами. 16-ти тисячний нацистський гарнізон був зміцнений, і 5 серпня нацисти перейшли до контратаки. До 14 вересня 1944 року 1-ша армія Війська Польського закріпилася на східному березі Вісли, зробила невдалу спробу форсувати річку, щоб допомогти повстанцям, але тільки 1200 людей змогло перебратися на західний берег.

Прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль, після безуспішних спроб схилити Сталіна до активніших дій з підтримки Варшавського повстання, постарався ор-

ганізувати постачання повсталим повітряним шляхом. Без жодного прикриття з радянської сторони зусиллями Королівського військово-повітряного флоту, Південноафриканських ВВС та польських авіаторів під загальним британським командуванням було здійснено понад 200 авіарейсів з військовими вантажами. Пізніше Радянський Союз погодився надати повітряний коридор, і в рамках операції «Френтік», була проведена ще одна масована акція по скиданню амуніції. [...]

В період з 5 серпня до 14 вересня німці, за підтримки авіації, задіяли проти повстанців значні сили. Вже 9 серпня їм вдалося роз'єднати повстанський район. Повстанці змушені були залишати квартал за кварталом. У вересні в їхніх руках залишався лише центр міста. [...]

1 жовтня за наказом генерала Тадеуша Бур-Коморовського повстанці припинили вогонь. 2 жовтня 1944 р. Тадеуш Бур-Коморовський підписав капітуляцію.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/PqNVBr>.

ДЖЕРЕЛО 3.

Бій за визволення польської столиці, з численною героїчною участю дітей і жінок, від 1 серпня 1944 року тривав 63 дні – до 2 жовтня. Через вичерпання боєприпасів і продовольства, а також відсутність реакції з боку Червоної армії, яка з другого боку Вісли чекала, коли німці доб'ють повстанців, 2 жовтня була підписана капітуляція...

Командувачі повстання усвідомлювали те, що визначальною може стати лише участь у боях Червоної армії. Сподівання підживлювало радянське керівництво, що через радіо закликала варшав'ян до збройного опору ще у вересні 1944 року. Збереглося інтерв'ю з капітаном Червоної армії Миколою Серовим – він і його колеги не розуміли, чому «переможна армія» зупинилася перед містом.

Наш командир, полковник Погорелий, пояснив: «у Варшаві відбувається буржуазно-націоналістичне повстання, організоване підпільною Армією Крайовою, у зв'язку з цим не можемо підтримувати повстання. Наш майбутній польський соціалістичний уряд знаходиться в Любліні, тому наше завдання – звільнити Варшаву власними силами і ввести до столиці Польщі люблінський комітет» – говорив капітан.

Ігор Ісаєв

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/dbd66o>.

ДЖЕРЕЛО 4. НАСТУП НА БЕРЛІН

Для штурму Берліна радянське керівництво виділило війська 1-го, 2-го Білоруського і 1-го Українського фронтів. У районі Ельби вони повинні були з'єднатися з військами союзників. На Берлінському напрямку зосередили 2.5 млн. особового складу, 41.6 тис. гармат, 6.25 тис. танків, 7.5 тис. літаків. Їм протистояло ще достатньо боєздатне угруповання німецьких військ, що налічувало близько 1 млн. військовослужбовців, які мали на озброєнні 10 400 гармат і мінометів, 1 500 танків і самохідних установок, 3 300 бойових літаків. Із цивільного населення були сформовані загони ополчення – фольксштурм, із членів «Гітлер'югенд», зокрема підлітків, – загони винищувачів танків, озброєних фаустпатронами. 16 квітня 1945 р. о 5 год. ранку (за московським часом) 1-й Білоруський і 1-й Український фронти (командувачі – Г. Жуков та І. Конєв) перейшли в наступ на Берлін. На сильно укріплені позиції спочатку кинули танки. Проте на підступах до оборонних позицій німців через те, що не були завчасно зроблені проходи в мінних полях, танкові війська зазнали значних втрат. І тоді Жуков заради економії часу на розмінування (йому дуже хотілося, щоб війська його фронту першими увійшли до Берліна) ухвалив рішення пустити через мінні поля піхоту. Таке рішення мало наслідком великі втрати серед піхотинців. Цей наказ Жукова є ще одним свідченням його прагнення досягати перемоги будь-якою ціною, не рахуючись із тим, скільки життів буде покладено на вівтар перемоги.

25 квітня основні сили німців були розгромлені й оточені радянськими військами. Того ж дня на Ельбі в районі Торґау відбулася зустріч американських і радянських армій.

До закінчення війни і капітуляції німецьких військ у Берліні залишалися лічені дні. Сталін і Жуков жадали якнайшвидшого тріумфу. Сталін віддав наказ, який вимагав

до 1-го травня оволодіти Берліном, а Г. Жуков ревно втілював його в життя. Внаслідок нерозумного масованого використання танків в умовах великого міста і в результаті запеклих боїв на вузьких вулицях, війська 1-го Українського фронту зазнали великих втрат. Німці спалили фаустпатронами дві танкові армії (до 900 танків). З погляду воєнного мистецтва, ці втрати не були зумовлені військовою необхідністю, вони були б значно меншими, якби верховне командування дбало про збереження життів своїх солдат.

За неповними даними, за період з 16 квітня по 8 травня 1945 р. під час проведення Берлінської операції війська згаданих фронтів і Війська Польського втратили вбитими та пораненими близько 360 тис. осіб (з них загиблими – понад 80 тис. осіб), а також 2156 танків і САУ, 1220 гармат і мінометів, 527 літаків.

Сучасні дослідники вважають, що реальна кількість людських втрат значно вища: радянські війська в операції втратили загалом понад 500 тис. (за деякими оцінками – 750 тис.) солдат і офіцерів, з них понад 100 (до 150 тис.) тис. – загиблими.

Друга світова війна в історичній пам'яті України. [Упорядники: Л. Герасименко, Р. Пилявець] - Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – с. 203-204.